

LANTBRUKARNAS
RIKSFÖRBUND

Kvalitetssäkringskriterier som ett sätt att uppfylla egenkontrollen enligt Miljöbalken

Rapport delstudie 9 inom
projektet Hållbar
livsmedelsproduktion
Dnr 29-10086/09

Innehållsförteckning

Bakgrund	1
Miljöbalken	2
Egenkontroll	2
Rätt nivå på egenkontrollen.....	4
Jordbruksverkets syn på egenkontroll	5
Villkor i tillstånd/beslut.....	5
Tillsyn.....	7
Miljösanktionsavgifter	8
Befintligt stödmaterial för upprättande av en egenkontroll	9
Vanliga brister på företagen	9
Lantbrukares och rådgivares syn på arbetet med egenkontroll	15
Egenkontroll som en del av en kvalitetssäkring.....	16
Efterlevnad av miljöbalken är en väg till en hållbar livsmedelsproduktion.....	17
Referenser.....	18

Bakgrund

Den svenska miljölagstiftningen lägger ett stort ansvar på att den som driver verksamheten också kontrollerar att den inte skadar hälsa eller miljö. Detta innebär att lantbrukaren själv har det fulla ansvaret att kontrollera att lagar och bestämmelser för verksamheten följs. För verksamheter som är tillstånds- eller anmälningsskyldiga enligt 9 eller 11-14 kap. i miljöbalken gäller förordningen om verksamhetsutövarens egenkontroll. Det är avgörande vad som står i kommunens beslut ang. anmälningsskyldig verksamhet. Besluten finns hos kommunen och även hos länsstyrelsen. Årlig rapport ska lämnas till Naturvårdsverket. Avvikelse mot förordningen om egenkontroll kan utlösa betydande miljösanktionsavgifter.

LRF skapade tillsammans med marknadens aktörer ett egenkontrollpaket under 2005. Detta syftade till att ge lantbrukare med anmälningsskyldig verksamhet ett material för att kunna fylla i de uppgifter som krävdes för att regelverket skulle vara uppfyllt enligt lagkraven. Egenkontrollpaketet fanns både i pappersversion i form av en pärm samt även tillgängligt på LRF:s hemsida www.lrf.se fram till 2009. Därefter togs det bort för att det hade hunnit bli föråldrat och inte längre var aktuellt, och dessutom var det alltför omfattande och inte heller användarvänligt.

Jordbruksverket har fått ett uppdrag av regeringen om särskilda insatser för effektiv miljötillsyn i jordbruket. I uppdraget ingår att analysera och genomföra särskilda insatser för att stärka och effektivisera tillsynen och jordbruksföretagens egenkontroll i syfte att minska växtnäringens förluster från jordbruket. Regeringsuppdraget gör det också angeläget att utveckla ett verktyg för att underlätta arbetet med egenkontroll och då främst för anmälningsskyldiga lantbruk. Utfallet av regeringsuppdraget kan innebära att även de lantbruksföretag som inte är anmälningsskyldiga enligt 26 kap. 19 § i miljöbalken är i behov av ett särskilt material som behandlar egenkontroll.

En stor efterfrågan finns från lantbrukare, rådgivare och myndigheter om att utveckla ett verktyg för att genomföra egenkontrollen.

Miljöbalken

Den centrala miljölagstiftningen finns sedan den 1 januari 1999 samlad i en miljöbalk (1998:808). Miljöbalken syftar till att främja en hållbar utveckling, vilken är förutsättningen för en bra miljö nu och i framtiden. Balken lägger ansvaret på verksamhetsutövaren att självständigt följa balkens regler och eventuella beslut rörande företaget. Egenkontrollen används som en metod för att uppfylla och bevisa att man följer lagen.

Miljöbalken skall tillämpas så att

- människors hälsa och miljön skyddas mot skador och olägenheter oavsett om dessa orsakas av föroreningar eller annan påverkan
- värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas
- den biologiska mångfalden bevaras
- mark, vatten och fysisk miljö i övrigt används så att en från ekologisk, social, kulturell och samhällsekonomisk synpunkt långsiktigt god hushållning tryggas
- återanvändning och återvinning liksom annan hushållning med material, råvaror och energi främjas så att ett kretslopp uppnås

Ambitionen med balken är således att införa regler till skydd för människors hälsa och miljön, värdefulla natur- och kulturmiljöer och den biologiska mångfalden. Vidare ges regler som skall trygga en god hushållning med mark- och vattenresurserna. Återanvändning och återvinning liksom annan hushållning med råvaror, material samt med energi skall främjas så att ett kretsloppsanpassat samhälle uppnås. Grundläggande internationella miljöprinciper görs rättsligt bindande. Balkens regler skall tillämpas vid all verksamhet och alla åtgärder som har betydelse för miljöbalkens mål parallellt med annan lagstiftning som reglerar verksamheten (Naturskyddsföreningen, 2011).

Egenkontroll

Miljöbalken allmänna bestämmelser om egenkontroll (26 kap 19 §) gäller för alla verksamheter som kan påverka hälsan eller miljön. Vad som anses vara tillräcklig egenkontroll för mindre verksamheter, som inte är anmälnings- eller tillståndspliktiga, så kallade U-verksamheter är oklart. Uppfattningen om vad som är tillräckligt varierar mellan kommuner. För de verksamheter som kräver tillstånd eller anmälan enligt miljöbalken gäller en särskild förordning med detaljerade bestämmelser, Förordningen om verksamhetsutövares egenkontroll.

Förordning (1998:901) om verksamhetsutövares egenkontroll

Förordningen innehåller 4 paragrafer som måste följas på tillstånds- eller anmälningspliktiga företag.

Ansvarsfördelning

4 § För varje verksamhet skall finnas en fastställd och dokumenterad fördelning av det organisatoriska ansvaret för de frågor som gäller för verksamheten enligt

1. miljöbalken,
2. föreskrifter som meddelats med stöd av miljöbalken, samt
3. domar och beslut rörande verksamhetens bedrivande och kontroll meddelade med stöd av de författningar som avses i 1 och 2.

Denna paragraf innebär att det ska finnas ansvariga personer för varje område inom företaget som kan innebära risker för människor eller miljö. De ansvariga behöver inte vara namngivna, utan ansvaret kan ligga på en viss position så behöver inte fördelningen ändras om personal byts ut, vid ledighet eller sjukdom. Om man ensam arbetar på företaget behöver man med största sannolikhet inte ha en ansvarsfördelning, men det är tillsynsmyndigheten som beslutar om detta. Om det finns anställda på företaget kan den person som är högst ansvarig välja att lägga allt ansvar på sig själv, men även här är det tillsynsmyndigheten som bestämmer om det är görligt (Björn Pettersson, personligt medd., 2012). Men även om den högst ansvariga väljer att lägga allt ansvar på sig själv bör de områden som är aktuella ändå specificeras och en ersättare bör utses. Fördelningen kan gälla ansvar för att kontrollera att det inte finns sprickbildningar i gödselanläggningar, ansvar över att det bara finns godkända kemiska preparat i kemikalieförrådet, ansvar över att rutiner dokumenteras på korrekt sätt eller ansvar för att hålla sig uppdaterad om vilka lagar och föreskrifter som gäller företaget. De villkor eller åtaganden som finns i tillstånd/beslut är extra viktiga att få med i en ansvarsfördelning. De ansvariga personerna ska ha rätt kunskap och befogenheter för att sköta sina arbetsysslor. Ansvarsfördelningen ska vara beslutad och underskriven av VD, platschef eller liknande. Just detta är något som många lantbrukare missar.

Dokumenterade rutiner

5 § Verksamhetsutövaren skall ha rutiner för att fortlöpande kontrollera att utrustning m.m. för drift och kontroll hålls i gott skick, för att förebygga olägenheter för människors hälsa och miljön. Det som föreskrivs skall dokumenteras.

Denna paragraf innebär att rutiner för att kontrollera och läsa av utrustning för bl.a. drift ska finnas dokumenterad. Det innebär att de rutiner för hur saker ska göras på ett företag, som kan vara av betydelse för människors hälsa eller miljö, ska finnas dokumenterade. Det kan vara hur påfyllning av en spruta ska göras eller hur ofta kontroll av dieselcisterner ska ske. Vissa instrument på företaget måste kontrolleras eller läsas av regelbundet och mätvärden, datum och vem som har gjort det ska då finnas dokumenterat. En dokumenterad översikt över den dokumentation som förs på företaget är bra att ha. Journalerna kan sedan sitta på plats i verksamheten där de gör störst nytta. Här är det viktigt att få med de kontroller/mätningar som man har åtagit sig att göra i tillståndet/beslutet.

Riskanalys och rutiner vid driftstörning

6 § Verksamhetsutövaren skall fortlöpande och systematiskt undersöka och bedöma riskerna med verksamheten från hälso- och miljösynpunkt. Resultatet av undersökningar och bedömningar skall dokumenteras. Inträffar i verksamheten en driftsstörning eller liknande

händelse som kan leda till olägenheter för människors hälsa eller miljön, skall verksamhetsutövaren omgående underrätta tillsynsmyndigheten om detta.

Denna paragraf innebär att en dokumenterad riskanalys ska finnas på företaget. Det är bara de risker som finns för människors hälsa eller miljön som måste finnas dokumenterade, det gäller alltså inte t.ex. arbetsmiljö. Analysen kan innehålla risker och vad som händer om riskerna blir till verklighet och vad som görs då för att undvika att alltför stor skada sker. Den kan också innehålla sannolikheten för att något ska hända och vad som redan görs på företaget för att minska riskerna och vad som bör åtgärdas för att minska riskerna ytterligare. De största riskområdena inom lantbruk är lagring och hantering av gödsel samt användning av växtskyddsmedel.

Vid en olycka, driftstörning eller annan liknande händelse måste tillsynsmyndigheten, ofta kommunen, underrättas omgående via telefon, fax eller e-post. Om tillsynsmyndigheten är stängd måste man skicka ett fax eller e-post och kontakta per telefon när myndigheten öppnar igen. En utförligare rapport om den inträffade händelsen ska också göras men den måste inte göras omgående. Som lantbrukare bör man kunna redogöra för hur man kontaktar tillsynsmyndigheten om något inträffar och hur anställda ska agera.

Kemikalieförteckning

7 § Verksamhetsutövaren skall förteckna de kemiska produkter samt biotekniska organismer som hanteras inom verksamheten och som kan innebära risker från hälso- eller miljösynpunkt.

Förteckningen skall uppta följande uppgifter om produkterna eller organismerna:

1. Produkten eller organismens namn,
2. omfattning och användning av produkten eller organismen,
3. information om produktens eller organismens hälso- och miljöskadlighet, samt
4. produktens eller organismens klassificering med avseende på hälso- eller miljöfarlighet.

Detta innebär att kemikalieförteckningen ska innehålla alla dessa uppgifter och det räcker ofta inte med en innehållsförteckning följt av säkerhetsblad för produkterna. Kommuner kan dock godkänna ett företag som enbart har säkerhetsbladen samlade i en pärm men det varierar mellan olika kommuner.

Förutom att dessa paragrafer ska följas har man skyldighet att vara uppdaterad och ha kunskap om vilken miljölagstiftning som gäller företaget. Alla anställda på företaget eller de entreprenörer som används ska ha rätt kunskap och befogenheter för att sköta de arbetssysslorna där.

Rätt nivå på egenkontrollen

Om en verksamhet är stor, komplex och innebär stora risker så behöver egenkontrollen också vara omfattande. Men är verksamheten liten, enkel att överblicka och innebär små risker, så räcker det med en enklare egenkontroll. Anmälning- och tillståndspliktiga verksamheter har störst krav på sig när det gäller egenkontroll. Egenkontrollen ska vara en naturlig del av det dagliga arbetet och vara inordnad i verksamheten. Den ska göra nytta och inte bara vara en samling dokument som finns på kontoret. Egenkontrollen är inget man blir klar med, utan ska fortlöpande ses över så att den följer förändringar i verksamheten. Arbetet och rutinerna ska följas upp för att hela tiden kunna leta efter förbättringar (Länsstyrelsen i Kronobergs län, 2011).

Jordbruksverkets syn på egenkontroll

Jordbruksverket tolkar Miljöbalken så att alla lantbruk ska ha en fungerande egenkontroll. Alla ska kontinuerligt se över sin verksamhet och förbättra miljöarbetet. De anser dock inte att inspektörer ska vara för hårda i sina bedömningar vid tillsynsbesök utan istället vara vägledande och hjälpa företagen att bygga upp en fungerande egenkontroll.

Villkor i tillstånd/beslut

Tillstånd eller beslut innehåller alltid ett visst antal villkor eller åtaganden. Dessa är lika viktiga att följa som den lagstiftning som gäller företaget. Villkoren och åtagandena kan vara mycket olika utformade och det beror på kommunen hur dessa brukar se ut. Det är svårt att utforma kriterier eller stödmaterial kring dessa eftersom de kan se så pass olika ut. Exempel på villkor är;

- Verksamheten ska bedrivas i huvudsaklig överensstämmelse med vad sökanden angivit i ansökningshandlingarna om inte annat framgår av nedanstående villkor.
- Verksamheten vid anläggningen ska bedrivas så att risk för förorening av yt- och grundvatten inte föreligger. Spill av avfallsprodukter ska omedelbart omhändertas.
- Lagringsutrymmen som uppförs i samband med den utökade djurhållningen och som används för lagring av flytgödsel eller flytande rötrest/biogödsel ska förses med fast tak eller flytande duk.
- Avlopp från foderkök ska uppsamlas i flytgödselbehållaren.
- Planerad satellitbrunn ska placeras i enlighet med ansökan. Om annat lokaliseringsalternativ för satellitbrunnen blir aktuell så ska verksamhetsutövaren i god tid innan byggnationen lämna en anmälan till tillsynsmyndigheten.
- Uppkommer problem med lukt från biogasanläggningen ska åtgärder omedelbart vidtas så att störningen upphör.
- Biogas som producerats vid anläggningen och som inte kan nyttiggöras ska facklas.
- Verksamheten ska utformas och drivas så att minsta möjliga metanläckage uppstår från anläggningen.
- Under tiden 1 augusti – 30 november får spridning av svinflytgödsel och biogödsel endast ske inför sådd av höstoljeväxter eller till etablerad vall. Tillsynsmyndighet får medge spridning även till andra grödor om det finns särskilda skäl.

- Spridning under lördagar, söndagar, helgdagar eller helgdagsaftnar ska så långt möjligt undvikas.
- Stall- och biogödsel ska noggrant nedbrukas inom 12 timmar. Nedbrukning behöver dock inte ske vid spridning i växande gröda.
- Spridning av stall- och biogödsel får inte ske närmare vattendrag än 10 meter. Om exakt spridningsteknik t.ex. släpslangsteknik används kan skyddsavståndet minskas till 6 meter. Särskild försiktighet ska iakttas i de fall där åkermarken regelmässigt översvämmas vid snösmältning eller riklig nederbörd.
- Spridning av stall- och biogödsel får inte ske närmare vattentäkt än 50 meter. Särskild försiktighet ska iakttas där markytan lutar mot en vattentäkt.
- Bevuxna skyddszoner, minst 6 meter breda, ska anläggas på åkermark utmed vattendrag och öppna och vattenförande diken som är utmärkta på den topografiska kartan. Skyddszonerna ska vara ständigt gräsbevuxna och får brytas för ny insådd högst en gång vart femte år.
- Tillståndsinnehavaren ska kontinuerligt, dock minst en gång per år, rapportera till tillsynsmyndigheten vilka som har tagit emot/köpt stall- och biogödsel. Vidare ska det framgå vilka mängder gödsel som varit aktuella vid varje enskilt tillfälle.
- Kemiska produkter ska hanteras på sådant sätt att inte mark, ytvatten eller grundvatten förorenas. Spillolja får inte användas för smörjningsändamål eller liknande.
- Senast den 31 december 2011 ska lagring av diesel- och eldningsolja ske på ogenomsläpplig invallad yta under tak. Invallningen ska rymma den största tankens volym och minst 10 % av övriga tankars volym.
- Kontroll av företagets påverkan på vattnet inom verksamhetens avrinningsområde ska ske. Företaget ska därför ansluta sig till den samordnade recipientkontrollen som sker inom Lidan-Nossans vattenvårdsförbund. Tillsynsmyndigheten får medge annan metod för att kartlägga verksamhetens miljöpåverkan på recipienten.
- Analyser av flyt- och biogödselns innehåll av fosfor och kväve ska ske minst en gång per år. Analysresultatet ska rapporteras till tillsynsmyndigheten i samband med den årliga miljörapporten.
- Fullständig markkartering ska göras vart tionde år med avseende på fosfor, kalium och pH. När ett fält har uppnått högsta fosforklass ska stallgödselgivorna begränsas till rekommenderad fosforgiva för aktuell gröda.
- Vart tredje år ska en växtnäringsbalans med avseende på fosfor och kväve upprättas för verksamheten med start verksamhetsåret 2013. Tillståndsinnehavaren ska skicka växtnäringsbalansen till tillsynsmyndigheten i samband med den årliga miljörapporten.

- Företaget ska bedriva egenkontroll i enlighet med förordning (1998:901) om verksamhetsutövares egenkontroll. Detta inkluderar skriftliga rutiner för skötsel och drift av anläggningen. Rutiner för markartering ska finnas.
- Kemikalier och farligt avfall ska förvaras och hanteras så att risk för förorening av mark och vatten inte föreligger. Flytande farligt avfall ska förvaras inom invallat område som är beständigt mot det som förvaras där. Invallningar ska dimensioneras så att de rymmer största behållarens volym och minst 10 % av övrig lagrad volym. Miljöfarligt avfall ska lämnas till godkänd anläggning. Det åligger företaget att förvissa sig om att den som anlitas för transport och slutligt omhändertagande av farligt avfall innehar de tillstånd som fordras för sådan verksamhet.
- Avfall ska hanteras på ett hälso- och miljömässigt godkänt sätt. Avfall (ej farligt avfall) ska utsorteras för återanvändning, återvinning, energiutvinning eller deponering i fallande prioriteringsskala. Förpackningar ska sorteras ut och lämnas in till de insamlingssystem som producenterna eller kommunen tillhandahåller.
- Kadaver ska i väntan på borttransport förvaras så att de inte kan utgöra en smittorisk, bland annat genom att vilda djur hindras från att komma åt materialet. (SJVFS 2006:84 § 2).

Tillsyn

Tillstånds- och anmälningspliktiga verksamheter besöks ofta varje eller vartannat år. De som inte är tillstånds- eller anmälningspliktiga besöks ofta mer sällan än så. Lantbrukarna betalar antingen själva hela den genomsnittliga kostnaden för besök under tre år eller så går kommunen in med skattemedel för att betala en del. Ju kortare tid tillsynen kräver på lantbruk, desto mindre kostnader på sikt. En fungerande egenkontroll bidrar till att besöket tar kortare tid och gör också att kostnaderna minskar med tiden. Tillsynsbesök bokas in i förväg av tillsynsmyndigheten som ofta är kommunen. Inspektörerna går vid besöken igenom ett antal områden med lantbrukaren. Dessa inbegriper ofta:

- Gödselhantering (lagring och hantering)
- Spridning av gödsel (skyddsavstånd och dokumentation)
- Växtodlingsplan, markartering, balansberäkningar
- Växtskyddsmedel (lagring, hantering, spridning, behörighet och användande av godkända medel)
- Egenkontroll

Efter besöket skickas en rapport ut till lantbrukaren som summerar besöket och eventuella brister följs upp.

Miljösanktionsavgifter

Tillsynsmyndigheten kan förelägga ett företag att vidta åtgärder om en dokumenterad egenkontroll helt saknas. Föreläggandet kan förenas med vite.

För vissa överträdelser i egenkontrollen finns miljösanktionsavgifter som verksamhetsutövaren får betala om egenkontrollen är undermålig (gäller endast tillståndspliktiga verksamheter). Tillsynsmyndigheten är skyldig att se till att denna avgift tas ut om överträdelse har skett. Avgiften tillfaller inte myndigheten utan går till statskassan (Länsstyrelsen i Kronoberg, 2011). När det inte finns en sanktion kopplad till en bestämmelse i balken (miljösanktionsavgift eller sanktion i 29 kap. MB) är det upp till tillsynsmyndigheten att vidta åtgärder för rättelse om regler inte efterlevs. De skarpaste verktygen som tillsynsmyndigheten har är att besluta om förbud eller förelägga vite om åtgärder. Om man inte kontaktar tillsynsmyndigheten vid driftstörning kan man bli dömd till försvårande av miljökontroll (Björn Pettersson, personligt medd., 2012).

Förordning (1998:950) om miljösanktionsavgifter reglerar en del av de sanktionsavgifter som finns:

1 § Miljösanktionsavgift enligt 30 kap. miljöbalken skall tas ut för de överträdelser och med de belopp som anges i bilagan till denna förordning.

2 § Om en miljösanktionsavgift har beslutats för en överträdelse och den avgiftsskyldige därefter inte upphör med överträdelsen skall en ny avgift för överträdelsen tas ut med dubbla det belopp som anges i bilagan till denna förordning, dock högst en miljon kronor vid varje tillfälle.

En ny avgift får beslutas endast om den avgiftsskyldige har fått skälig tid att vidta rättelse. Förordning (2006:1300).

3 § Om en miljösanktionsavgift har beslutats för en överträdelse och den avgiftsskyldige därefter upprepar en sådan överträdelse skall en avgift för den nya överträdelsen tas ut med dubbla det belopp som anges i bilagan till denna förordning, dock högst en miljon kronor vid varje tillfälle.

Första stycket gäller endast överträdelser som upprepas inom två år från det tidigare beslutet om miljösanktionsavgift. Förordning (2006:1300).

4 § Om ett vitesföreläggande har överträtts, skall miljösanktionsavgift inte tas ut för en överträdelse som omfattas av föreläggandet.

5 § Naturvårdsverket får meddela närmare föreskrifter om den ordning i vilken miljösanktionsavgifter skall betalas.

6 § Om ett beslut om miljösanktionsavgift efter överklagande upphävs, ändrats eller fastställts genom en dom som har vunnit laga kraft, skall domstolen snarast skicka en kopia av domen till Kammarkollegiet och ange vilket datum domen har vunnit laga kraft.

Domstolen skall på motsvarande sätt snarast underrätta Kammarkollegiet om den beslutar att ett överklagat beslut om miljösanktionsavgift tills vidare inte skall gälla, eller om ett sådant beslut om verkställighetsförbud upphävs. Förordning (2002:708).

Exempel på miljöstraffavgifter för olika överträdelse:

- inte lämnar in miljörapport i tid för A-verksamhet - 2 000 kr
- inte lämnar in miljörapport i tid för B-verksamhet - 1 000 kr
- bedriver en verksamhet utan att det finns någon fastställd och dokumenterad fördelning av det organisatoriska ansvaret (4 § förordningen 1998:901 om verksamhetsutövarens egenkontroll) - 50 000 kr för A-verksamhet, 25 000 för B-verksamhet
- deponerar utsorterat brännbart eller organiskt avfall - 10 000 kr

De fall där straffavgifter har dömts ut finns inte samlade och enskilda kommuner måste kontaktas för att få tag på denna information.

Befintligt stödmaterial för upprättande av en egenkontroll

Det finns ett flertal rådgivare i landet som hjälper lantbrukare att upprätta fungerande egenkontroll på sina företag. Stödmaterial har tagits fram av olika rådgivarorganisationer, Naturvårdsverket, länsstyrelser och kommuner.

Vanliga brister på företagen

Miljösamverkan Sydost gjorde år 2007 en omfattande undersökning om vilka brister som finns inom miljöområdet på lantbruk. Två tillståndspliktiga, 11 anmälningspliktiga och 94 mindre företag besöktes. Miljösamverkan Sydost inbegriper kommunerna Vimmerby, Västervik, Hultsfred, Oskarshamn, Högsby, Mönsterås, Nybro, Kalmar, Emmaboda, Torsås, Borgholm och Mörbylånga.

58 av 62 kände till förordningen om verksamhetsutövarens egenkontroll. Tio av de tolv som var anmälnings- eller tillståndspliktiga visste om att de skulle ha en egenkontroll. Kraven på dokumentation uppfylldes av tre företag, de andra hade bristande sådan. Sju av tolv hade dokumenterat ansvarsfördelningen, men endast fyra hade den underskriven eller fastställd. Sju av tolv företag hade någon ansvarig för att gällande föreskrifter följdes.

Tre av tolv företag hade dokumenterade rutiner. Sju företag hade en dokumenterad riskanalys men enbart två reviderade den regelbundet och hade en tillhörande åtgärdsplan. Bedömning av risker är en punkt som många företagare tycker är svår att uppfylla. Det är svårt att veta exakt vilka risker som avses och en del tycker att detta inte är något som myndigheterna ska blanda sig i. Sju av tolv företag hade rutiner för hur tillsynsmyndigheten skulle underrättas vid driftstopp, olycka eller liknande händelser.

Många företag hade en kemikalieförteckning men uppgifter om användningsområde, användningsmängd, information om miljö- och hälsoskadlighet och klassificering av miljö- och hälsoskadlighet saknades ofta.

I många kommuner är dokumentation av egenkontrollen på jordbruken obefintlig eller otillräcklig. Många lantbrukare upplever att de inte har tid att föra all den dokumentation som krävs och det upplevs som mycket krångligt.

Förutom de krav på dokumentation som finns enligt Förordningen om verksamhetsutövares egenkontroll finns andra områden inom miljö där lantbruk ofta får anmärkningar. Många har ofta inte reda på när den senaste kontrollen av dieselcisterner skedde och missar därför nästkommande kontroll. Det saknas ofta uppgifter i avfallsjournalen och på en del företag saknas den helt. Sprutjournalen kan vara fel ifylld, en del missar t.ex. att anteckna karenstid som numera är ett lagkrav.

Växtodlingsplan saknas helt på en del företag, då oftast mindre sådana. Ofta finns det ändå en plan men den saknar uppgifter och ibland har man inte räknat ut grödans gödslingsbehov och uppgifter om förväntad skörd kan saknas. Ibland kan journal för bortförande eller mottagande av gödsel saknas. En del beräknar inte den totala mängden gödsel som produceras på gården under ett år och har kanske inte den lagringskapacitet som egentligen skulle behövas.

Nedan följer sammanfattningar av vad miljöinspektörer i olika kommuner anser om situationen på jordbruksföretag i sina kommuner. Sammanfattningsvis kan sägas att egenkontroll för det mesta saknas helt eller är otillräcklig på företagen. De flesta kommuner är inte stränga i bedömningen av vad som är en godkänd egenkontroll eller ej, utan hjälper lantbrukarna att arbeta fram en som är tillräcklig. Miljösanktionsavgifter kan dömas ut om dokumenterad egenkontroll helt saknas eller är klart ofullständig, eller om brister inte åtgärdas trots upprepade påpekanden. Kommunerna menar att det finns väldigt lite centralstyrning kring hur lagen ska tolkas och att de gärna skulle vilja få vägledning om hur egenkontrollen bör se ut. Samtliga kommuner menar att lantbruksföretag ser så pass olika ut att egenkontrollen inte kan vara standardiserad, utan måste få kunna variera mellan enskilda företag.

Norrköpings kommun

Vid tillsyn av lantbruk ser de till helheten och går inte in på detaljnivå. Om ett företag har fyllt i Miljöhousesyn och verkar vara medveten om risker och eventuella brister på gården så räcker det för ett godkännande. De tittar inte på om en egenkontroll finns dokumenterad utan gör sig istället en uppfattning om lantbrukaren verkar medveten om de risker som finns i verksamheten.

Inspektörerna anpassar tillsynen efter företaget. Om uppenbara brister finns börjar de med dessa och arbetar sig framåt under kommande tillsynsbesök. Miljösanktionsavgifter döms bara ut vid förekomst av liknande brister vid upprepade tillfällen. De vanligaste bristerna är att lagringskapaciteten för stallgödsel inte är beräknad, att avfallsjournal inte finns eller är ifylld fullständigt och att man inte har kontrollerat att transportören som används för bortförsel av avfall är godkänd. Växtodlingsplanerna är ibland ofullständigt ifyllda, ofta saknas beräkning av grödors gödslingsbehov och förväntad skörd.

Norrköpings kommun har en checklista avsedd för inspektörer för tillsyn på lantbruk där egenkontroll ingår som en punkt. Frågorna lyder:

Egenkontroll

Bedrivs egenkontroll?

Om ja, i vilken form?

Omfattar egenkontrollen för tillstånds- eller anmälningspliktig verksamhet:

Dokumenterad fördelning av det organisatoriska ansvaret?

Rutiner för fortlöpande kontroll av utrustning m.m.?
Dokumenterad undersökning och bedömning av miljöriskerna?
Kemikalieförteckning?

Staffanstorps kommun

De har inga tillståndspliktiga företag i sin kommun, men ett anmälningsskyldigt. Om man har fyllt i Miljöhousesyn, vet om de regler som berör företaget och är medveten om de risker som finns med verksamheten är detta ofta tillräckligt för att bli godkänd. De kan inte kontrollera att de risker som lantbrukaren ser är tillräckliga eller inte för godkännande eftersom riskerna skiljer sig så pass mycket mellan olika företag.

De vanligaste bristerna är att lagringskapaciteten för gödsel inte är uträknad. Många har en växtodlingsplan eller avfallsjournal som inte är korrekt ifylld och sprutjournalen kan sakna uppgifter om karenstid. Många glömmer bort att dieselcisterner ska kontrolleras med jämna intervall, och de glömmer ofta bort när det gjordes senaste gången vilket gör att de inte heller vet när nästa kontroll ska ske.

Kommunens önskemål om hur en fungerande egenkontroll ska se ut för anmälningsskyldiga och tillståndspliktiga företag är; att det ska finnas en dokumenterad riskbedömning, att rutiner för driftstörningar ska finnas dokumenterade med telefonnummer till SOS, kommunen och andra viktiga instanser. Kemikalieförteckningen kan enligt dem innebära en pärm med säkerhetsdatablad i för samtliga kemikalier på företaget med tillhörande innehållsförteckning.

Vadstena kommun

De anser att Miljöhousesyn i många fall är tillräcklig som egenkontroll. De vill dock ha en utförlig kemikalielista och lantbrukaren måste ha kunskap om vilka kemikalier som är tillåtna för användning och vilka som inte är tillåtna. De anser inte att det räcker med en pärm innehållandes säkerhetsdatablad.

Egenkontrollen tycker de främst ska finnas till för att lantbrukaren själv ska ha kunskap om riskerna med sin verksamhet. Kontroll av att egenkontrollen görs genom att ställa frågor hur man hanterar risker på företaget. En vanlig brist är att beräkningar av grödans gödslingsbehov och uppgifter om hur mycket fosfor som sprids på markerna inte finns.

Linköpings kommun

På Linköpings kommun har de inte tillgång till någon vägledning om hur egenkontrollen ska kontrolleras. Detta är däremot något de gärna skulle ha tillgång till, antingen från Jordbruksverket eller LRF. De använder gärna Egenkontrollpaketet från LRF som vägledning.

Lantbrukarna kan vara medvetna om de risker som finns med verksamheten men inte ha dessa dokumenterade, och detta räcker för ett godkännande. Kunskap om de lagar som berör företaget ska finnas och en ifylld Miljöhousesyn är mycket bra att ha vid inspektion. Tillståndet eller beslutet ska finnas tillgängligt och man ska vara medveten om de villkor som det är behäftat med. Att det ska finnas en korrekt ifylld kemikalieförteckning är något de kontrollerar mycket noggrant.

Laholms Kommun

De har 12 tillståndspliktiga jordbruk i kommunen. Om ett anmälningsskyldigt företag går över ett visst djurantal och blir tillståndsskyldigt skriver kommunen brev till dem där de ber företagarna att uppmärksamma detta.

I kommunen godkänner de nästan alla anmälningsskyldiga jordbruk om de har fyllt i Miljöhusensyn. För tillståndsskyldiga företag godkänns de flesta försök till en egenkontroll. De ställer inga hårda krav men påpekar för lantbruken gång på gång att de bör ha en skriftlig egenkontroll och den blir också bättre med åren. Kommunen anser att förhållanden är så pass olika på olika företag att man inte kan ha en gemensam standard för alla företag, det måste vara en flexibel bedömning.

I Laholm har lantbrukare länge varit duktiga på att beräkna tillgänglig spridningsareal och lagringsutrymmen, eftersom det har varit krav som har funnits länge i kommunen.

Vaggeryds kommun

De har inga speciella krav på hur egenkontrollen på företag ska se ut, men de vill helst se att något är dokumenterat för att de inte ska behöva döma ut sanktionsavgifter. Om bristerna är uppenbara, t.ex. att en kemikalie av 50 på företaget finns antecknad i kemikalieförteckningen, så kan detta inte godkännas. Behöver något kompletteras påpekar de det för lantbrukaren och kontrollerar det vid nästa tillsynsbesök. Allteftersom företagen får mer kunskap om vilken dokumentation som krävs kommer kommunen att skärpa kraven för vad som godkänns.

Vid tillsynen kontrollerar de främst hantering av växtskyddsmedel, att tillräckliga lagringsvolymerna finns för stallgödsel, att den tillgängliga spridningsarealen är tillräcklig och att gödsel- och sprutjournaler finns och är korrekt ifyllda.

Jönköpings kommun

I kommunen har de inga speciella krav på egenkontroll, förutom att en kemikalieförteckning ska finnas. De har inte satt någon gräns om vad som är tillräcklig information för att bli godkänd men de kommer antagligen att skärpa kraven allteftersom lantbrukarna blir bättre på detta. De flesta lantbrukare har ingen dokumenterad egenkontroll och påbörjar först arbetet med denna när de fått information från kommunen om att den bör finnas. Miljöhusensyn räcker långt för godkännanden än så länge. De kräver också att en ordentlig planering av gödslingen ska göras.

Sölvesborgs kommun

I kommunen som är djurtät finns 62 B- och C-anläggningar. De kontrollerar inte att alla punkter enligt Förordningen om verksamhetsutövarers egenkontroll följs utan har en egen lista som de ger till lantbrukarna och vars punkter ska uppfyllas. De tänker på miljönyttan i första hand och ser inte att dokumentationen i sig är så viktig. Den vanligaste bristen hos företagen är att kontroll av dieseltankar inte sker så ofta som de borde.

Vetlanda kommun

De har en tillståndspliktig verksamhet i kommunen och deras egenkontroll har varit väldigt bristfällig. De rekommenderar att lantbrukarna ska använda LRF:s egenkontrollpaket som de tycker är rätt bra. Har de fyllt i den så godkänns de. Många har ingen dokumentation alls men det är något som kommer att bli bättre med tiden, än är det så pass nytt med egenkontroll. De dömer inte ut några miljöstraffavgifter direkt utan bara vid liknande brister vid upprepade tillfällen. Vanliga brister på lantbruken är att de saknar avfallsjournal och journaler om bortförande och mottagande av gödsel.

Kristianstad kommun

De tycker att egenkontroll är något som bör finnas och att förordningen om verksamhetsutövers egenkontroll ska följas. Men än så länge brister den hos många företag och därför ställer de inte så hårda krav. De vill främst se en dokumenterad ansvarsfördelning och en fullständig kemikalieförteckning. De vill också höra att lantbrukaren är medveten om de risker som finns med företagets verksamhet. För övrigt vill de se att företagen har avfallsjournaler, sprutjournaler, växtodlingsplaner och journaler för bortförande/mottagande av gödsel.

De vanligaste bristerna är att avfallsjournalen inte är fullständigt ifylld, att förvaring av farligt avfall inte sker på rätt sätt, att journalföring saknas av bortförande/mottagande av gödsel och att besiktning av oljecisterner inte sker i rätt tid.

Höörs kommun

Lantbrukarna i kommunen för ofta inte en tillräcklig egenkontroll men kommunen intar en lärande roll och det blir lite bättre med tiden. De dömer inte ut några avgifter eftersom det på ett sådant tidigt stadium inte är ett konstruktivt sätt att få egenkontrollen bättre.

De har två tillståndspliktiga och fem anmälningspliktiga företag i kommunen. Några av dem har köpt dyrt stödmaterial från rådgivningsföretag för att genomföra Egenkontrollen men använder det inte. Det främsta skälet till detta är att de uppger att det inte finns tid för att gå igenom materialet ordentligt.

I kommunen skulle de vara nöjda om lantbrukarna gick igenom sin verksamhet då och då och blev medvetna om de risker som finns och om de kan åtgärda dem på något sätt.

Miljöhousesyn används av många som enda egenkontroll, men den räcker inte för lite större anläggningar. Vanliga brister på företagen är att uppgifter om hur man räknat ut grödors kvävebehov saknas i växtodlingsjournalen och ibland saknas journalen helt, även på större företag. Journal för bortförande/ mottagande av gödsel saknas också i många fall.

Örebro kommun

Det finns fem tillståndspliktiga lantbruk i kommunen och det är ingen av dem som haft en egenkontroll förut, först nu har de börjat arbeta med sådana. En av lantbrukarna har blivit tilldömd en miljöstraffavgift eftersom denne hade en helt obefintlig dokumentation. Annars dömer de inte ut några avgifter om försök till dokumentation finns. Bristerna i egenkontrollen påpekas för att kontrolleras vid nästa tillsynsbesök.

De har inte några speciella krav på hur egenkontrollen ska se ut eftersom förhållandena på gårdarna är så pass olika. Många lantbrukare vet om de risker för miljö och hälsa som finns med verksamheten och de har ofta en ansvarsfördelning men de har svårt att få ner det skriftligt.

De tycker att det är viktigt att rätt kunskaper och befogenheter följer med en ansvarsfördelning. T.ex. måste den som ansvarar för kemikalieförrådet kunna beställa in nya kemikalier och veta om vilka preparat som är tillåtna och inte.

Dokumentation av rutiner kan göras genom att en översikt över den dokumentation som finns på företaget finns på kontoret men att journaler m.m. finns ute i verksamheten där de passar in. Då blir dokumentationen gjord och gör nytta och blir inte bara pappersexercis.

Vanliga brister som finns, förutom en obefintlig egenkontroll, är att många använder växtskyddsmedel närmare än 2 meter från blåmarkerade vattendrag, att det inte finns någon avfallsjournal eller journal över bortförande/mottagande av gödsel och att dieselcisterner inte alltid kontrolleras i tid.

Länsstyrelsen i Skåne

I Skåne är vanliga brister att lagringsbehovet för stallgödsel inte är beräknat och att besprutningar av fält inte journalförs när det är en inhyrd entreprenör som utför tjänsten.

Miljösamverkan Värmland

Miljösamverkan Värmland använder en checklista vid tillsynsbesök där Egenkontroll ingår som en punkt:

B och C-verksamheter

Förordning om verksamhetsutövares egenkontroll, SFS 1998:901

B-verksamhet

Följande dokument uppvisades:

- rutiner för kontroll
- dokumenterad ansvarsfördelning
- förteckning över kemiska produkter *msa 25 tkr*

C- verksamhet

- rutiner för kontroll
- dokumenterad ansvarsfördelning
- förteckning över kemiska produkte

Miljösamverkan Västergötland

Miljösamverkan Västergötland använder en checklista vid tillsyn av lantbruk där Egenkontroll ingår som en punkt:

3 Egenkontroll

3a Känner alls till begreppet egenkontroll?

3b Är egenkontrollen dokumenterad?

3c Deltar man i något certifierings-, rådgivnings eller kvalitetsprogram? Ange i så fall vilket.

3d Används LRFs Miljöhusesyn?

Eventuellt annat stöd för egenkontrollen?

3e Kan egenkontrollen i stort bedömas som godtagbar i omfattning och utförande i förhållande till verksamheten?

Om B- eller C-anläggning, klaras följande:

3f Dokumenterade rutiner för kontroll av utrustning?

3g Dokumenterade undersökningar/bedömningar av risker?

3h Vet att tillsynsmyndigheten ska underrättas vid driftstörning, utsläpp etc?

3i Om tillståndsprovat, känner till villkoren för verksamheten och iakttar dem? Om brist, beskriv

3j Om anmält, känner till miljönämndens beslut med anledning av anmälan, och iakttar de eventuella föreläggandena i beslutet? Om brist, beskriv

3k Kemikalieförteckning?

Miljösamverkan Östergötland

Miljösamverkan Östergötland har en checklista för tillsyn på lantbruk avseende växtnäring och i den finns Egenkontroll med som en punkt:

c) Egenkontroll MB 26 kap 19§, SFS 1998:901

Finns dokumenterad egenkontroll? *t.ex. Miljöbusesyn*

Ja, vilken:

Nej

Kommentarer:

I handledningen till checklistan står det att;

”För U-verksamheter finns inget formellt krav på skriftliga rutiner, utan får bedömas från fall till fall, efter till exempel hur många som arbetar i verksamheten. Punkter som är viktiga att lantbrukaren håller sig uppdaterad på är förändringar i lagstiftningen, underhåll av utrustning, kontroll av gödselvårdsanläggning m.m. Många använder Miljöbusesyn som är ett verktyg för att själv kontrollera sin verksamhet.”

Lantbrukares och rådgivares syn på arbetet med egenkontroll

Magnus Jansson är inspektor på Frösvidal i Örebro kommun och hjälper de lantbrukare som är tillståndspliktiga i kommunen med egenkontrollen. Han menar att de flesta tycker att det är mycket svårt att veta vad kommunerna kräver och att det är svårt att veta hur man ska skriva ner det som krävs. Tillsynsbesöken är ofta förenade med oro över att något har missats och att avgifter därför kommer att dömas ut.

Lantbrukare vill ha ett enkelt stödmaterial utan hänvisningar till vilka lagar som uppfylls. De vill inte ha för mycket bakgrundsinformation utan mallar och bra exempel på hur de kan fyllas i. De vill ha mycket utrymme i mallarna för att kunna skriva i dem. Magnus menar att ett stödmaterial måste väcka intresse, annars blir det inte av att man tar tag i det. Det bästa är att lägga sig på en låg nivå från början och sedan bygga på sin egenkontroll efter samtal med sin kommun.

Många läser inte sitt tillstånd/beslut och de villkor som finns i det ordentligt vilket är ett problem. De är ibland inte medvetna om vilka speciella krav som ställs på just deras verksamhet i och med villkoren vilket innebär avgifter om de sedan inte är uppfyllda vid tillsynsbesöken. Många missar dessutom att komma med synpunkter på sitt förslag till beslut för anmälan eller tillstånd som de får innan det slutliga beslutet fastställs. När väl det slutgiltiga beslutet har kommit så kan de inte längre komma med synpunkter. Därför bör man en påminnelse i stödmaterialet att tillståndet/beslutet ska läsas.

Stödmaterial kring hur miljörapporten ska göras behövs inte menar Magnus. Detta är något man får stöd kring från Naturvårdsverket och är dessutom något som måste göras varje år och lantbrukarna bör vara vana vid detta redan.

Lena Persson på Hushållningssällskapet arbetar med att hjälpa lantbrukare att upprätta egenkontroll och hon säger att lantbrukare upplever det som mycket svårt. Hon menar att det är svårt att göra ett material som passar alla eftersom förhållandena på gårdarna är så olika och lagstiftningen kan se lite olika ut i olika delar av landet. Lantbrukare behöver ofta hjälp med exempel på hur de dokument ska se ut. Svåra moment är riskanalys och att dokumentera rutiner. Tillståndspliktiga kontrolleras oftare och mer noggrant än de som är anmälningspliktiga.

Kristina Reeves på Länsstyrelsen i Kronoberg hjälpte förut lantbrukare att genomföra egenkontrollen och menar att det är svårt för dem att skriva ner det som de redan har i huvudet. Hon säger att ett stödmaterial måste vara enkelt med ifyllda exempel och annan hjälp för att börja tänka över sin egen verksamhet. Det är viktigt att begränsa materialet så att det inte blir ett för stort arbete, då riskerar det att inte bli gjort alls istället. Kristina menar att det kanske inte går att nå alla med ett stödmaterial, en del måste antagligen fortfarande använda konsulter.

Egenkontroll som en del av en kvalitetssäkring

En egenkontroll är ett verktyg som hjälper lantbrukaren att uppfylla miljöbalkens regler. Man får en överblick över företagets miljöpåverkan och ser var åtgärder behöver vidtas och kravet på dokumentation tvingar företagare att tänka över sin verksamhet oavsett om tiden finns eller ej. Det är också ett sätt att visa tillsynsmyndigheter att man följer lagen.

En fullständig egenkontroll saknas idag på många företag trots att tillsyn sker. En kvalitetssäkring innehållande kriterier som rör egenkontrollen och tillhörande stödmaterial skulle kunna vara en hjälp för lantbrukare att få en godtagbar egenkontroll på sina företag. Ett företag blir inte godkänt om reglerna inte uppfylls och strävan efter att bli kvalitetssäkrad kan fungera som motivation till att se till att arbetet blir gjort. Många företag saknar en egenkontroll idag eftersom det anses vara svårt och tidskrävande. Stöd i någon form behövs ofta på gårdar, i form av en rådgivare eller stödmaterial, och det material som görs inom detta projekt kommer att fungera som en hjälp för att förstå egenkontrollens krav.

Ett misslyckande av att uppfylla reglerna i Förordningen om verksamhetsutövers egenkontroll kan innebära miljöstraffavgifter. Dessa kan vara mycket höga och kan dömas ut t.ex. vid avsaknad av en dokumenterad ansvarsfördelning. Detta är något som med lite hjälp skulle kunna göras mycket enkelt på företaget. Det finns därför mycket pengar att spara genom att arbeta med sin egenkontroll.

En kvalitetssäkring där egenkontroll finns med som ett krav belyser att detta är viktigt och något som måste göras på företaget. Med hjälp av checklistor och liknande undviker man att något glöms bort. Eftersom man årligen går igenom de kriterier som berör företaget blir man påmind om att se över sin egenkontroll och uppdatera det som krävs. Den oberoende kontroll som sker av företaget visar om något väsentligt saknas och man har då möjlighet att rätta till detta innan tillsynsmyndigheten kan döma ut några miljöstraffavgifter för bristen. Många lantbrukare känner oro innan tillsynsbesök för att de ska ha några brister och kontrollen inom kvalitetssäkringen gör att de kan känna en säkerhet inför att företaget blir godkänt.

Antalet lantbrukare som är tillstånds- eller anmälningspliktiga enligt 9 eller 11-14 kap. i miljöbalken och som berörs av ansvaret att årligen lämna rapport till Naturvårdsverket är uppskattad till ca 1 200 st. Om utfallet av regeringsuppdraget om särskilda insatser för effektiv miljöinsyn i jordbruket kommer att innebära att även de lantbruksföretag som inte är anmälnings- eller tillståndspliktiga enligt 26 kap. 19 § i miljöbalken är i behov av ett särskilt avsnitt som behandlar egenkontrollen där riskbedömning ingår kan det få till följd att det är betydligt fler lantbruksföretagare som kommer att ha nytta av ett stödmaterial för att genomföra egenkontroll.

Efterlevnad av miljöbalken är en väg till en hållbar livsmedelsproduktion

En uthållig livsmedelsproduktion innebär att den är *ekologiskt*, *socialt* och *ekonomiskt* hållbar. Resurserna ska förvaltas på ett sådant sätt att kommande generations behov säkras.

Ekologiskt

Uppfyllande av miljölagstiftningen bidrar till en hållbar livsmedelsproduktion. Miljöbalken syftar till att människors hälsa och miljön skyddas mot skador och olägenheter, att värdefulla natur- och kulturmiljöer bevaras, att vi hushåller med de resurser som finns, att bevara den biologiska mångfalden och att mark och vatten används på ett uthålligt sätt. Genom att genomföra egenkontroll på lantbruk ser man till att miljöpåverkan från verksamheten blir så liten som möjligt.

Ekonomiskt

Vid en bristande egenkontroll kan miljöstraffavgifter dömas ut. Dessa är kostsamma för lantbrukarna och det finns mycket att tjäna på att, redan innan man kommer till den punkt att avgifter döms ut, skaffa en fungerande egenkontroll. Vid en fungerande egenkontroll på företagen kommer också de tillsynsavgifter som tas ut av lantbrukare på sikt minska eftersom mindre tid för tillsyn då behövs.

Förutom att det är ekonomiskt att ha en egenkontroll för lantbrukare tjänar också samhället på det. Mindre kommunala skattemedel tas ut för att bekosta tillsynen och med en renare miljö vinner man mycket. Den biologiska mångfalden blir rikare vilket ger oss ekosystemtjänster och minskade utsläpp ger oss renare vatten, mark och luft. Klimatpåverkan minskar och då också de kostnader som är förknippade med ett varmare klimat.

Socialt

Tillsynsbesök innebär ofta en oro för lantbrukare. De är rädda att de inte uppfyller alla de krav som finns och att de ska bli tilldömda sanktionsavgifter. Stöd i att genomföra egenkontrollen på rätt sätt skulle kunna dämpa oron. Efterkommande generationer har lika stor rätt till en god miljö som vi har och genom att uppfylla miljölagstiftningen bidrar vi till en ren och god miljö även i framtiden.

Referenser

- Naturskyddsföreningen, 2011. www.snf.se
- Länsstyrelsen i Kronobergs län. 2011. Egenkontroll enligt miljöbalken.
- Miljösamverkan Sydost. 2007. Miljötillsyn på lantbruk.
- Miljösamverkan Värmland. Checklista-Miljöskyddsinspektion-lantbruk
- Miljösamverkan Västra Götaland. Miljötillsyn på lantbruk, handledning för miljökontoren.
- Norrköpings kommun. Checklista för miljötillsyn på lantbruk.
- Miljösamverkan Östergötland. Checklista för tillsyn av växtodling, med avseende på växtnäring.
- Miljösamverkan Östergötland. Handledning till checklista för tillsyn av växtodling, med avseende på växtnäring.
- Björn Pettersson. Naturvårdsverket. Personligt meddelande 2012-01-23